

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

Metafizika

3.4 lecke – 20 perc

Az individuális dolog konstitúciója – a szubsztancia-elmélet 2

Az arisztotelianus elmélet fajtái különböznek a nyaláb-elmélet és a szubsztrátum-elmélet sajátosságaitól. A nyaláb-elmélet és a szubsztrátum-elmélet képviselői egyetértenek abban, hogy egy szinguláris sajátosság sokszoros instanciációja azt eredményezi, hogy egy numerikusan egyetlen entitás úgy funkcionál, mint numerikusan különböző entitások konstitútívuma. Mivel csak a sajátosságok azok az univerzálék, melyek a konkrét objektumokat konstituálják, azért azzal a speciális problémával kell szembesülniük, hogy a numerikusan különböző objektumok hogyan lehetnek kvalitatív módon megkülönböztethetetlenek. Vajon két olyan egyedi dolog, mely minden sajátosságát tekintve megegyezik, valóban két különböző dolog? Az ilyen objektumoknak pontosan azonos konstitútívumaik vannak, ezért a kizárólag sajátosságok általi individuum-konstitúcióra épülő elméletek szerint ezeknek szám szerint azonosnak kellene lenniük. Prefilozófiai intuíciónk azonban ez ellen szól: miért ne létezhetne két szám szerint különböző dolog pontosan ugyanazon sajátosságokkal?

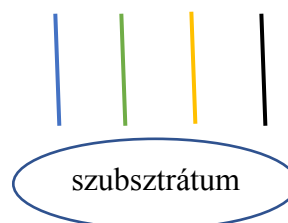
Egyedi dolog (hógolyó) mint

sajátosságok **nyalábja**

sajátosságok egy pusztán **szubsztrátumon**

kék: hideg
zöld: gömb
sárga: fehér
fekete: kemény

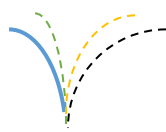
E problémára vonatkozóan a nyaláb-elmélet csak azt tudja tenni, hogy tagadja azt, hogy numerikusan különböző objektumok kvalitatíve megkülönböztethetetlenek lehetnének. Kell lennie az egyik egyed sajátosság-nyalábjában egy olyan sajátosságnak, mely hiányzik a másiktól. A szubsztrátum-elmélet látja a nyaláb-elmélet válaszában gyengeségét, ezért azt állítja, hogy a kvalitatív módon megkülönböztethetetlen objektumok olyan alkotóelemeket tartalmaznak, melyek a sajátosságokon túl vannak: azaz pusztán szubsztrátumokat. Ha azonban ezen konstituenseknek kell számot adni a konkrét objektumok numerikus különbségéről, akkor ezeknek híján kell lenniük bármely lényegi sajátosságnak: egy ilyen értelemben vett pusztán hordozó azonban meglehetősen problémás.

A dilemma, ami előtt az arisztotelianusok találják magukat, tehát a következő:

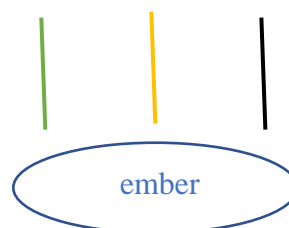
- vagy tagadjuk az intuitív nyilvánvalót, és azt állítjuk, hogy nem lehetségesek kvalitatív módon megkülönböztethetetlen, azonban numerikusan különböző konkrét objektumok;
- vagy meg kell engednünk egy lényegileg nem jellemzett különbségtevő szubsztrátum problematikus eszméjét.

Az arisztotelianus felfogás ebből a dilemmából mutat kiutat: ha a konkrét objektumok attribútumai nem csak sajátosságokat, hanem fajtákat is magukba foglalnak, akkor a numerikusan különböző mégis kvalitatív módon megkülönböztethetetlen objektumok problémája megszűnik. A fajták már eleve olyanok, hogy instanciációik numerikusan különbözőek. Az ember fajta kétszeres instanciációja már eleve két ember létezését jelenti. Tehát a konkrét partikulárisokat felölelő fajta számot ad a numerikus differenciáról: úgy az azonos faj alattiak között, mint ahogy a más fajtához tartozó objektumokra vonatkozóan. A fajta mintegy lételméleti vágókés dolgozik a világban: individuális dolgokra osztva fel azt.

Az arisztotelianus fajta, mint az individuum univerzális természetű a nyaláb- és szubsztrátumelmélethez képest:

kék: ember
zöld: zöld szemű
sárga: gyűrűt hord
fekete: egyetemista

Arisztotelész **szubsztanciának** nevezi azt a partikuláris entitást, mely ilyen, másra vissza nem vezethető fajtaival való rendelkezik. Arisztotelész és modern követőinek elméletét **a konkrét partikulárisok szubsztancia-elméletének** nevezzük. Jóllehet a szubsztancia és a szubsztrátum fogalma etimológiailag közel esik egymáshoz, a két kifejezés jelentése döntően különbözik: a szubsztancia soha nem „pusztán” hordozója a járulékos sajátosságoknak, hanem mindig valamely lényegi természet kifejezőjeként teszi ezt.

A konkrét partikulárisok tehát szubsztanciák, legalábbis – ahogy Arisztotelész is vélekedett – egy részük az. Azonban nem minden konkrét partikulárisra igaz, hogy nem vezethető vissza másra. Arisztotelész maga individuális élő entitásokra, illetve bizonyos alapvető fizikai létezőkre szűkítette a szubsztanciák körét. **Ez utóbbiak alatt az antikvitásban általában elfogadott négy anyagi elemet értette, míg Arisztotelész modern követői a kortárs fizikai elmélet által tételezett alapvető entitásokat tekintik annak.** Arisztotelész számára a biológiai fajták a genuin egységes formák, valamint azok a fizikai elemek, melyek megmagyarázzák az univerzum anyagi felépítését.

Arisztotelész meggyőződése szerint

- 1) azok az univerzálék, melyek alá **mesterséges** objektumok (óra, komputer stb.) tartoznak;
- 2) azok az univerzálék, melyek dolgok által betöltött szerepeket vagy a dolgok **átmeneti stádiumait** (elnök, cipész, lárva) fejeznek ki,
- 3) azok az univerzálék, melyek fizikai objektumok **aggregátumait** fejezik ki (hegy, tó, csokor),

tovább analizálhatóak az alapul szolgáló biológiai/fizikai fajták és az alájuk tartozó konkrét dolgok akcideniális sajátosságai révén. Így **ezek nem alapvető univerzálék**, és **az őket instanciáló konkrét objektumok sem szubsztanciák**. Ezzel szemben minden biológiai fajta alapvető természeti fajta.

Problémák:

- 1) *A fajták hierarchiájának problémája.* A helyzet az, hogy minden élő létező sok különböző fajta alá tartozik. A biológusoktól tudjuk, hogy minden egyedi ember azon kívül, hogy ember, főemlős, emlős, gerinces és állat is: az ezen taxonómiát elfogadó arisztotelianusok szerint esszenciális jelleggel tartozunk bele mindezen fajokba. Azt azonban *tagadják*, hogy ezeknek megfelelően *több* esszenciával rendelkeznenek: úgy vélik, hogy a fajták, amelyekhez az egyes dolog tartozik, egy hierarchikus hálózatot alkotnak, és az általánosabb fajták benne foglaltatnak az kevésbé általánosokban. A legalsó fajta, az *infima species*, amihez a szubsztancia tartozik, adja meg annak a teljes esszenciáját.
- 2) *Az általános fajta problémája a partikulárisban: individuális lényeg problémája.* A konkrét objektumok lényegei inherens módon általánosak: az esszenciák olyan dolgok, melyeket a fajta minden tagja oszt. Nem minden arisztotelianus ért egyet ezzel a ponttal. Leibniz és mások szerint minden partikuláris dolognak megvan a saját individuális lényege (lásd 2.1-2 lecke!). Minden partikuláris szubsztancia rendelkezik egy ilyen típusú sajátossággal: a partikulárisal asszociált azonosság-sajátosság szükségszerűen csak az adott dologra jellemző és esszenciális hordozójára nézvést. Nagy Sándor individuális esszenciája Leibniznél magába foglalja a legjelentéktelenebb eseményt is, mint ezen individuum elidegeníthetetlen attribútumát. Az arisztotelianus elképzelés szerint a fajta önmagában individuálódik és fennáll reálisan az egyedi dologban vagy személyben anélkül, hogy felvenné annak járulékos sajátosságait. Amit a leibnizi elmélet individuális szubsztanciának nevez, az az arisztotelészi elméletben olyan

esszenciális és akcideniális attribútumok konstrukciója, amelyeket a partikuláris szubsztanciával asszociálnak.

Kérdések:

1. Hogyan magyarázza a szubsztancia-elmélet a kvalitatív módon megkülönböztethetetlen entitások szám szerinti különbségét?
2. Arisztotelész és a modern arisztotelianusok szerint mely egyedi dolgok szubsztanciák?
3. Vannak-e a szubsztancia-elmélet szerint nem szubsztanciális egyedi dolgok?
4. Mi a különbség Leibniz és Arisztotelész szubsztancia-felfogása között?

Irodalom:

Loux, Micheal J.: *Metaphysics: a contemporary introduction*, New York-London, Routledge, 2007, 107-117.

Tózsér János: *Metafizika*, Budapest, Akadémiai, 2009, 82-92.